

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

De impact van de EU op het recht op informatie in het strafproces: hoog tijd voor een Miranda-wa rning in België

Reference:

Meese Joachim.- De impact van de EU op het recht op informatie in het strafproces: hoog tijd voor een Miranda-w arning in België
Strafblad : tijdschrift voor wetenschap en praktijk - ISSN 1567-2581 - 6(2018), p. 35-38
To cite this reference: <https://hdl.handle.net/10067/1560620151162165141>

De impact van de EU op het recht op informatie in het strafproces: hoog tijd voor een Miranda-warning in België

Joachim Meese
Professor straf(proces)recht Universiteit Antwerpen
Advocaat

1. Inleiding

Het recht op informatie in het strafproces omvat vele aspecten. Zo is het voor de verdachte essentieel dat hij tijdig op de hoogte wordt gesteld van de procedurele rechten waarover hij beschikt, zodat hij ermee rekening kan houden bij het organiseren van zijn verdediging en bij het afleggen van verklaringen. Hij moet ook in kennis worden gesteld van de beschuldiging, zodat hij zijn verdediging nuttig kan voorbereiden, desgevallend in overleg met een advocaat. En ook al kan een niet van zijn vrijheid beroofde beklaagde uiteraard altijd een advocaat raadplegen, toch moet hij bij de betekening van een veroordelende verstekbeslissing ook op de hoogte worden gebracht van de wijze waarop daartegen verzet kan worden aangetekend.¹ Verder moet de verdachte uiteraard toegang hebben tot het strafdossier op een wijze die hem voldoende tijd en faciliteiten garandeert ter voorbereiding van zijn verdediging.² Ook tijdens het vooronderzoek kan de verdachte al worden geconfronteerd met tegensprekelijke procedures die inzage in het strafdossier noodzakelijk maken.³ Maar ook los daarvan zou het volledig ontzeggen van de verdachte van elke mogelijkheid tot inzage van het strafdossier tijdens het vooronderzoek op gespannen voet kunnen komen te staan met het recht op een eerlijk proces, zeker wanneer dat enige tijd in beslag neemt.⁴ De verdachte beschikt immers best ook over participatieve rechten (zoals de mogelijkheid om de uitvoering van bijkomende onderzoekshandelingen te vragen⁵) die hij uiteraard alleen maar nuttig kan aanwenden als hij kennis heeft van de inhoud van het dossier. Het recht op informatie in het strafproces beslaat dus met andere woorden alle fasen ervan.

Voor deze bijdrage is ervoor gekozen om een welbepaald aspect van het recht op informatie uit te lichten, namelijk het recht op kennisgeving van de procedurele rechten waarover de verdachte beschikt. Het is net tien jaar geleden dat het EHRM het befaamde Salduz-arrest heeft uitgesproken.⁶ Alhoewel dat arrest uiteraard voornamelijk geassocieerd wordt met het recht op vertrouwelijk overleg met een advocaat voorafgaand aan het verhoor en het recht op bijstand tijdens het verhoor, heeft het ook geleid tot een verbetering van de positie van

¹ Zie bv. EHRM 24 mei 2007, Da Luz Dominguez Ferreira t. België en EHRM 29 juni 2010, Hakimi t. België.

² Art. 6.3.b EVRM.

³ Bv. het debat over de voorlopige hechtenis (zie over het recht tot inzage in dat verband art. 21, §3 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis).

⁴ Zie nochtans wel HvJ 5 juni 2018 (zaak Kolev, Hristov en Kostadinov, ECLI:EU:C:2018:392), waarin het Hof tot het besluit komt dat de toegang tot het dossier uiterlijk kan worden verleend *“nadat de rechter is verzocht een beslissing te nemen over de gegrondheid van de beschuldiging, doch voordat deze met het onderzoek ten gronde van de beschuldiging aanvangt en de debatten voor hem worden geopend, of nadat die debatten zijn geopend doch vóór de beraadslaging, in het geval dat tijdens de procedure nieuwe bewijzen aan het dossier worden toegevoegd, mits de rechter alle nodige maatregelen neemt om te waarborgen dat de rechten van verdediging worden geëerbiedigd en de procedure eerlijk verloopt”*.

⁵ In België geregeld in art. 61quinquies Sv.

⁶ EHRM 27 november 2008 (GK), Salduz t. Turkije.

de verdachte wat betreft de kennisgeving van diens rechten. Zoals verder zal worden toegelicht, moet de verdachte namelijk niet enkel in kennis worden gesteld van de zogenaamde Salduz-rechten, maar ook van het zwijgrecht en het verbod van gedwongen zelf-incriminatie.

De toenemende aandacht vanuit Straatsburg voor de tijdige toegang voor de kwetsbare verdachte tot een advocaat (en tot informatie over de beschikbare rechten), heeft geleid tot een grotere harmonie binnen Europa in de minimale procedurele rechten waarover kwetsbare verdachten moeten beschikken. Ook Europa heeft daartoe echter haar steentje bijgedragen. Met de richtlijn 2012/13/EU van 22 mei 2012 betreffende het recht op informatie in het strafproces⁷ werden immers duidelijke voorschriften vastgelegd met betrekking tot het recht op informatie van verdachten of beklaagden over hun rechten in strafprocedures en over de tegen hen ingebrachte beschuldiging. Voor minderjarige verdachten werd in 2016 een afzonderlijke richtlijn uitgevaardigd, die wat het recht op informatie betreft, expliciet verwijst naar richtlijn 2012/13/EU.⁸

In België leidde de richtlijn van 22 mei 2012 niet tot omzettingsmaatregelen, in Nederland wel.

2. De ‘onverwijld’ kennisgeving van rechten op grond van richtlijn 2012/13/EU

De richtlijn 2012/13/EU maakt duidelijk melding van de procedurele rechten waarvan de verdachte minimaal (mondeling of schriftelijk en in eenvoudige en toegankelijke bewoordingen) moet worden geïnformeerd opdat ze daadwerkelijk zouden kunnen worden uitgeoefend.⁹ Met name gaat het om het recht op toegang tot een advocaat, het recht op kosteloze rechtsbijstand en de voorwaarden waaronder deze bijstand kan worden verkregen, het recht op informatie over de beschuldiging, het recht op vertolking en vertaling en het zwijgrecht.¹⁰ Wordt de verdachte aangehouden, dan moet een verklaring van rechten worden overhandigd waarin bijkomend ook minstens melding moet worden gemaakt van het recht op toegang tot de stukken van het dossier, het recht om consulaire autoriteiten en één persoon op de hoogte te laten stellen, het recht op toegang tot dringende medische bijstand, het maximumaantal uren of dagen dat verdachten of beklaagden van hun vrijheid mogen worden beroofd voordat zij aan een gerechtelijke autoriteit moeten worden voorgeleid en basisinformatie over de eventuele mogelijkheden, overeenkomstig het nationale recht, om de rechtmatigheid van de aanhouding aan te

⁷ Het betreft een van de richtlijnen die uitgevaardigd werden in het raam van de resolutie van de Raad van Europa van 30 november 2009 over een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures.

⁸ Richtlijn 2016/800 van 11 mei 2016 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafproces (zie art. 4). Deze richtlijn moet uiterlijk op 11 juni 2019 door de lidstaten worden omgezet.

⁹ De richtlijn vermeldt verder dat daarbij ook rekening moet worden gehouden met eventuele specifieke behoeften van kwetsbare verdachten of beklaagden (zie bv. over de kennisgeving van rechten door de loutere overhandiging van een formulier aan een verdachte met een bijzondere alcoholproblematiek EHRM 31 maart 2009, Plonka t. Polen).

¹⁰ Art. 3.

vechten, om een herziening van de detentie te bekomen, of om voorlopige invrijheidstelling te verzoeken.¹¹

Een belangrijke vraag is uiteraard *wanneer* precies de verdachte deze informatie moet ontvangen. Daarover bepaalt de richtlijn dat de kennisgeving “onverwijld” moet plaatsvinden,¹² wat taalkundig betekent ‘onmiddellijk’ of ‘zonder uitstel’. Aangezien de richtlijn geldt voor personen vanaf het ogenblik waarop de bevoegde autoriteiten van een lidstaat hen ervan in kennis stellen dat zij ervan worden verdacht of beschuldigd een strafbaar feit te hebben begaan,¹³ volgt hieruit dat de kennisgeving van procedurele rechten aan de verdachte onmiddellijk moet volgen op de kennisgeving dat hij ervan verdacht wordt een misdrijf te hebben gepleegd. In de toelichting wordt daar nog aan toegevoegd dat de kennisgeving moet gebeuren *“uiterlijk vóór het eerste officiële verhoor van de verdachte of beklaagde door de politie of een andere bevoegde autoriteit”* (randnr. 19).

De richtlijn zelf is daarmee niet geheel helder wat betreft het precieze tijdstip waarop de verdachte in kennis moet worden gesteld van zijn procedurele rechten. Er wordt namelijk niet verder verduidelijkt wat precies wordt bedoeld met *“het ogenblik waarop de bevoegde autoriteiten van een lidstaat hen ervan in kennis stellen dat zij ervan worden verdacht of beschuldigd een strafbaar feit te hebben begaan”*. Evenmin wordt verduidelijkt wat wordt bedoeld met het eerste *“officiële”* verhoor door de politie of een andere bevoegde autoriteit. Aangezien de richtlijn tot opzet had het vastleggen van het recht op informatie zoals deze volgt uit de rechtspraak van het EHRM,¹⁴ moet het antwoord dus volgen uit die jurisprudentie.

3. Het tijdstip van kennisgeving van rechten en het EHRM

Het is vaste rechtspraak van het EHRM dat de vereisten van artikel 6 EVRM gelden vanaf het moment dat een persoon in kennis is gesteld van het feit dat hij het voorwerp uitmaakt van vervolging (zonder dat zulks een officiële inverdenkingstelling vereist), of zijn toestand substantieel wordt beïnvloed door de acties die tegen hem worden ondernomen ten gevolge van de verdenking die rust op zijn persoon.¹⁵ In het arrest Simeonovi worden daarbij de volgende voorbeelden aangehaald met verwijzing naar eerdere arresten¹⁶: de verdachte die wordt gearresteerd omdat hij ervan wordt verdacht een misdrijf te hebben gepleegd,¹⁷

¹¹ Art. 4.

¹² Het woord onverwijld is zowel in art. 3 als in art. 4 van de richtlijn terug te vinden en geldt derhalve zowel ten aanzien van niet aangehouden als ten aanzien van aangehouden verdachten.

¹³ Art. 1.

¹⁴ Zie de toelichting bij de richtlijn, randnr. 18.

¹⁵ Zie o.m. EHRM 27 februari 1980, Deweer t. België, § 42-46, EHRM 15 juli 1982, Eckle t. Duitsland, 73, EHRM 10 september 2010 (GK), McFarlane t. Ierland, § 143 en EHRM 13 september 2016 (GK), Ibrahim e.a. t. Verenigd Koninkrijk, § 249.

¹⁶ EHRM 12 mei 2017 (GK), Simeonovi t. Bulgarije, § 110-111.

¹⁷ EHRM 21 december 2000, Heaney & McGuinness t. Ierland, § 42; EHRM 14 oktober 2010, Brusco t. Frankrijk, § 47-50.

een verdachte die wordt verhoord over door hem verrichte handelingen die een misdrijf uitmaken,¹⁸ of de persoon die officieel in verdenking is gesteld conform het interne recht.¹⁹

Belangrijk is dat in het arrest Ibrahim door het EHRM is gepreciseerd dat de verdachte op dat ogenblik ook in kennis moet worden gesteld van het recht op bijstand, het zwijgrecht en het verbod van gedwongen zelfincriminatie.²⁰ Die kennisgeving moet ook effectief zijn. Zo werd geoordeeld dat het louter wijzen van de verdachten op hun procedurele rechten via de instructies op de eerste pagina's van de voorgedrukte formulieren waarop de politieverklaringen werden genoteerd, zonder dat verder commentaar of uitleg wordt verschaft en zonder dat zij op de hoogte worden gebracht van de zwaarwegende gevolgen voor de bestraffing in geval van aanvulling van de feiten met verzwarende omstandigheden, hoewel daartoe een duidelijke mogelijkheid bestond, geen voldoende waarborg vormt.²¹

Uit het voorgaande volgt dus eigenlijk onomstotelijk dat een verdachte *in elk geval* moet worden in kennis gesteld van het recht op bijstand, het zwijgrecht en het verbod van gedwongen zelfincriminatie *zodra hij wordt gearresteerd*. Daaruit kan m.i. worden afgeleid dat het EHRM de lat wat de cautie omtrent deze rechten betreft, even hoog lijkt te leggen als wat vereist wordt door het Amerikaanse Hooggerechtshof sedert het alom gekende arrest *Miranda v. Arizona* uit 1964.²² Geen arrestatie (en uiteraard ook geen verhoor) zonder kennisgeving van rechten dus. Al moet daar wel worden aan toegevoegd worden dat de miskennis van deze regel niet noodzakelijk streng gesanctioneerd zal worden. In het kader van de 'holistische' benadering van het recht op een eerlijk proces die het EHRM sedert het arrest Ibrahim hanteert²³, is het namelijk mogelijk dat ondanks een gebrek aan tijdige kennisgeving van rechten *geen* schending van het recht op een eerlijk proces wordt aangenomen. Maar dat wordt wel erg moeilijk als de verdachte voorafgaand aan de kennisgeving van rechten heeft bijgedragen aan de waarheidsvinding en daardoor zijn positie heeft verzwakt.

4. De Belgische situatie

¹⁸ EHRM 18 februari 2010, Aleksandr Zaichenko t. Rusland, § 41-43; EHRM 23 september 2010, Yankov e.a. t. Bulgarije, § 23.

¹⁹ Zie bv. EHRM 17 december 2004 (GK), Pedersen & Baadsgaard t. Denemarken, § 44.

²⁰ EHRM 13 september 2016 (GK), Ibrahim e.a. t. Verenigd Koninkrijk, § 272-273, waarin het Hof stelt: "*in order to ensure that the protections afforded by the right to a lawyer and the right to silence and privilege against self-incrimination are practical and effective, it is crucial that suspects be aware of them*". Deze kennisgeving moet gebeuren ongeacht of de verdachte op dat ogenblik al wordt bijgestaan door een raadsman (EHRM 12 mei 2017 (GK), Simeonovi t. Bulgarije, § 119).

²¹ EHRM 21 juli 2015, Zachar & Chierny t. Slowakije.

²² US Supreme Court 13 juni 1966, *Miranda vs Arizona*, 384 U.S. 436. In dit arrest besliste het Hooggerechtshof dat aan een persoon die van zijn vrijheid wordt beroofd, een aantal rechten moet worden voorgelezen. Dit zijn de zogenaamde *Miranda-rights*. Daaronder valt onder meer het zwijgrecht en het recht op bijstand van een advocaat. De bedoeling is te verzekeren dat de verdachte kennis heeft van zijn rechten en deze ook kan invoeren voorafgaand of tijdens het politieverhoor. De Miranda-clausule maakt ondertussen zonder meer deel uit van het collectief bewustzijn van de Verenigde Staten en is via films en televisieseries ook in de rest van de wereld gekend (Zie hierover R. Steiner, R. Bauer en R. Talwar, 'The rise and fall of the Miranda warnings in popular culture', *Cleveland State Law Review (Clev. St. L. Rev.)* 2011, 219-236).

²³ Zie voor een recent toepassingsgebied EHRM 9 november 2018 (GK), Beuze t. België.

Gelet op het voorgaande, is de vraag dus of de Europese lidstaten, waaronder België, eigenlijk wel al een Miranda-waarschuwing kennen. Wat België betreft, lijkt het antwoord alvast negatief te zijn. Aan de verplichting tot kennisgeving van de hoger bedoelde (en andere) rechten, moet immers (slechts) worden voldaan voorafgaand aan het *verhoor* van de verdachte.²⁴ Aangezien een verdachte doorgaans niet meteen na zijn arrestatie wordt verhoord, is er dus sprake van een tijdsruimte waarbinnen van de verdachte mogelijk wel informatie kan worden bekomen zonder dat er al een cautie heeft plaatsgevonden. Een en ander hangt ook samen met de invulling die men aan het begrip verhoor geeft.²⁵ Een te restrictieve invulling leidt immers tot meer gevallen waarbij de kennisgeving mogelijk te laat plaatsvindt om nog verenigbaar te zijn met het recht op een eerlijk proces.

De hierboven geschetste problematiek kwam aan bod in een zaak die uiteindelijk aanleiding gaf tot een arrest van het Hof van Cassatie van België van 14 maart 2017.²⁶ In die zaak was een verdachte gearresteerd bij de aanvang van een huiszoeking, zonder dat hij in kennis werd gesteld van zijn rechten of contact kon hebben met zijn raadsman. Tijdens de huiszoekingen werd hem gevraagd een slotvast kistje te openen, waarin vervolgens twee wapens werden aangetroffen. Vervolgens werd hem gevraagd of er zich nog wapens in de woning bevonden. Op deze vraag antwoordde hij dat er zich in het huis nog wapens bevonden en verklaarde hij spontaan dat hij ook nog op twee andere locaties wapens bewaarde. Het Hof van Cassatie zag hierin echter geen probleem, omdat de feitenrechters hadden vastgesteld dat op één wapen na, alle wapens ook zonder de verklaring van de verdachte “zonder bijzonder moeilijke en uitgebreide opsporingen” konden zijn gevonden. Volgens het Hof van Cassatie ging het dus om bewijzen die door het gebruik van dwang konden worden verkregen, zodat “in een dergelijk geval” de verdachte niet voorafgaand uitdrukkelijk in kennis diende te worden gesteld van zijn zwijgrecht en het verbod van gedwongen zelfincriminatie of in de mogelijkheid te worden gesteld telefonisch contact te nemen met een advocaat. De vraag is of deze situatie de ‘holistische’ toets van het EHRM wel zou doorstaan. Het is immers duidelijk dat de verdachte in deze zaak na zijn arrestatie onmiddellijk kennis had moeten krijgen van zijn rechten en zelfs eigenlijk een advocaat had moeten kunnen raadplegen.²⁷ Evenzeer is het duidelijk dat de medewerking die hij heeft verleend, zijn positie heeft verzwakt of toch minstens het verdere verloop van het onderzoek lijkt te hebben beïnvloed.²⁸

5. Besluit

Het voorgaande illustreert de wenselijkheid van het tijdig – en uiterlijk op het ogenblik van de arrestatie – in kennis stellen van de verdachte van de hoger bedoelde rechten. Niet alleen omdat daarmee vermeden kan worden dat de rechter post factum zou moeten nagaan of bepaalde bewijzen wel of niet vindbaar zouden zijn geweest zonder de informatie bekomen

²⁴ Art. 47bis, §2 Sv.

²⁵ Zie voor een opsomming van wat allemaal *niet* als een verhoor wordt beschouwd M. Bockstaele, ‘Verhoren’, in X., *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, losbl., randnr. 8, p. 5-11 (afl. 86, 26 januari 2018).

²⁶ Cass. 14 maart 2017, P.14.1001.N, NC 2017, 554, noot M. Colette.

²⁷ Cf. EHRM 9 november 2018, Beuze t. België, § 124.

²⁸ Nog los van de vraag of de speurders de wapens zonder de verklaringen van de verdachte daadwerkelijk zouden hebben gevonden, is er in elk geval dat vaststelling dat minstens één wapen niet (of minstens moeilijk) vindbaar was zonder die verklaringen.

van een niet ge cautioneerde verdachte²⁹, maar vooral omwille van het gevaar dat ermee gepaard gaat. Wat immers als de gearresteerde verdachte tijdens de huiszoeking spontaan of erover bevraagd de locatie van bewijzen had aangegeven die onmogelijk zonder die informatie konden worden gevonden³⁰? Het gebruik van zijn verklaring en alles wat eruit voortvloeit (dus van het bewijs) zou dan moeilijk in overeenstemming te brengen zijn met het recht op een eerlijk proces.³¹ Dergelijke problemen kunnen nochtans eenvoudig worden vermeden door een tijdige cautie.

Hoog tijd dus voor de invoering van een *bright line rule* in België en bij uitbreiding in de andere lidstaten die deze regel nog niet kennen: elke arrestatie moet onmiddellijk gevolgd worden door de kennisgeving van het recht op bijstand, het zwijgrecht en het verbod van gedwongen zelfincriminatie. Laat ons hopen dat het EHRM deze regel in een toekomstig Europees 'Miranda-arrest' zo mogelijk nog duidelijker vooropstelt dan tot nu toe al gebeurd is.

²⁹ Dergelijke post factum beoordelingen zijn per definitie slechts aan de orde als belastend bewijs werd gevonden en zullen dan meestal in het nadeel van de verdachte worden gemaakt. Bovendien zal het niet steeds eenvoudig zijn uit te maken of het bewijs redelijkerwijze zou zijn gevonden zonder de informatie van de verdachte, wat de beoordeling willekeurig kan maken.

³⁰ Bv. een zeer goed verborgen lijk met daarbij het gebruikte moordwapen.

³¹ Vgl. EHRM 18 februari 2010, Aleksandr Zaichenko t. Rusland, § 59.